

УДК 332.122.6

Григоренко Я. О.

СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ

Розглянуто історичний аспект виникнення спеціальних економічних зон. Проаналізовано основні позитивні та негативні наслідки світової практики функціонування СЕЗ та оцінено перспективи їх розвитку в Україні.

Ключові слова: спеціальна економічна зона, територія пріоритетного розвитку, спеціальний правовий режим, міжнародна торгівля, конкурентоспроможність, інвестиції.

Результати функціонування спеціальних економічних зон (СЕЗ) у багатьох країнах засвідчують їх ефективність при вирішенні питань стимулювання розвитку економіки, підвищення технологічного рівня виробництва та зміцнення конкурентоспроможності національної економіки загалом. Перед Україною також стоїть завдання з розв'язання аналогічних проблем. Попередній досвід використання СЕЗ у вітчизняній економіці був дещо невдалим. Проведення через СЕЗ великих обсягів контрабанди та тіншових грошових потоків у 2005 р. призвело до рекомендацій Міжнародного валютного фонду щодо скасування пільг для СЕЗ в Україні. Зазначені рекомендації були виконані. Проте це не означає, що у СЕЗ в Україні немає перспектив. На сьогодні потрібно проаналізувати світовий позитивний і негативний досвід, взяти все краще і врахувати можливі негативні наслідки. Це дасть змогу використати потенціал СЕЗ для надання національній економіці нового позитивного вектору розвитку. Зважаючи на актуальність проблеми імплементації СЕЗ в Україні, статтю присвячено висвітленню допущених помилок та питанням можливого використання в межах нашої держави позитивного зарубіжного досвіду їх діяльності.

За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку, спеціальна економічна зона — це обмежена територія з особливим юридичним статусом й пільговими економічними умовами для національних або іноземних інвесторів [1].

Сьогодні проблематика функціонування СЕЗ з метою стимулювання економічного розвитку є предметом багатьох наукових досліджень. Зокрема, її вивченням займаються відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: К. Кнот [2], Дж. Ванг [3], Н. Мішра [4], Ю. В. Макогон [5], В. І. Пила та О. С. Чмир [6], Н. І. Чухрай [7] та ін.

Практика свідчить про використання різними країнами власних назв для спеціальних економічних анклавів. Наприклад, Мексика називає свої спеціальні економічні зони “спільними підприємствами”; Гана, Камерун і Йорданія — “вільними промисловими зонами”; Філіппіни — “особливими зонами екс-

© Григоренко Я. О., 2014

портної переробки". Незважаючи на зазначені відмінності, кожна країна, що розвиває СЕЗ, переслідує однакові цілі:

- залучення іноземних та вітчизняних інвестицій, сучасних технологій виробництва товарів і послуг;
- стимулювання виробництва;
- досягнення збалансованості економічного розвитку регіонів країни, ефективного розміщення і використання їх матеріальних, трудових та інших ресурсів.

У минулому столітті перша особлива економічна зона була заснована в Пуерто-Рико у 1942 р. Відтоді у світі було сформовано близько 3000 особливих економічних зон. Це сприяло поліпшенню глобальних торговельних відносин і створенню понад 70 млн робочих місць [8].

Найважливішою метою функціонування СЕЗ є забезпечення економічного зростання регіону за рахунок використання певних пільг. Водночас для країн, що розвиваються, СЕЗ є також важливим інструментом поліпшення торговельної політики та створення сучасної, а інколи й раніше неіснуючої, виробничої інфраструктури.

СЕЗ також сприяють розв'язанню проблем зайнятості за рахунок створення додаткових робочих місць і забезпечення можливостей для навчання, і таким чином підвищують трудові стандарти країни загалом. Наприклад, зайнятість у СЕЗ в Домініканській Республіці зросла з 500 осіб у 1970 р. до більш ніж 200 тис. осіб на сьогодні.

Показово позитивним у контексті використання можливостей СЕЗ є досвід Малайзії, яка була надміру залежною від сировинної орієнтації виробництва у 1950-х роках, але успішно стала на шлях індустріалізації після здобуття незалежності в 1957 р. У 1968 р. уряд Малайзії ухвалює закон про стимулювання інвестицій. У 1971 р., з метою зменшення безробіття в країні, приймається закон про полегшення умов праці, в якому рівень звільнення від корпоративного податку пов'язується з кількістю співробітників компанії, а вже у серпні 1972 р. відкривається перша зона вільної торгівлі у Бейан Лепас, Пенанг. На сьогодні Малайзія є одним з лідерів по виробництву високотехнологічної продукції, що стало можливим саме завдяки створенню СЕЗ.

Успішним прикладом для України є створення СЕЗ на основі портової зони на Маврикій у 1992 р., яка мала на меті перетворити острів на міжнародний складський, дистрибуційний та маркетинговий центр. Сьогодні, коли ця мета досягнута, можна стверджувати, що успіху СЕЗ сприяла й урядова програма підтримки експорту, започаткована у 70-х роках ХХ ст. Вона яскраво продемонструвала, що для успішного функціонування СЕЗ необхідна постійна та цілісна урядова підтримка. З цієї метою був створений спеціальний уповноважений орган, що займається розвитком експорту та інвестиціями (MEDIA), а у 1992 р. розпочав роботу Державний орган сприяння офшорній діяльності, який має на меті становлення Маврикію як світового офшорного центру.

Оскільки Маврикій є членом Економічного співтовариства країн Східної та Південної Африки, то він надає можливості суттєво зменшувати (до 60 %) імпортні мита для держав співдружності. Слід зазначити, що функціонуван-

ня СЕЗ на Маврикії стало важливим чинником забезпечення майже повної зайнятості, досягнутої шляхом створення умов для цілеспрямованості й узгодженості державних програм [9]. Компанії, що провадять діяльність у портовій СЕЗ, мають такі пільги:

- звільняються від корпоративного податку;
- дивіденди звільняються від оподаткування на перші 20 років діяльності компанії;
- надається можливість продавати 20 % щорічного обсягу продажу товарів на внутрішньому ринку;
- забезпечується доступ до офшорних послуг;
- немає контролю за обміном іноземної валюти;
- дозволяється 100-відсоткова іноземна власність компанії.

Сьогодні найуспішнішою країною в контексті експлуатації СЕЗ є Китай, де виникають нові міста, такі як, наприклад, Шеньчжень – місто, що стало відомим завдяки перетворенню з невеликого рибальського села у величезний економічний регіональний центр, який динамічно розвивається та отримує щороку близько 30 млрд дол. США прямих іноземних інвестицій (далі – ПІІ).

Діяльність СЕЗ відразу стала результативною після відкриття економіки Китаю для міжнародної торгівлі та інвестицій. У 1981 р. на частку чотирьох СЕЗ припало 60 % припливу ПІІ в Китай, причому 51 % ПІІ надійшов саме у Шеньчжень, а до інших зон – приблизно по 3 % сукупних надходжень ПІІ в країну. Через три роки частка СЕЗ у Китаї все ще становила 26 % сукупного обсягу надходжень ПІІ. Наприкінці 1985 р. 20 % сукупних ПІІ (близько 1,2 млрд дол. США) припадало саме на СЕЗ.

Коли позитивні результати діяльності СЕЗ стали очевидними, аналогічні сприятливі режими ведення бізнесу були забезпечені підприємцям у 14 прибережних містах Китаю, а потім і в інших регіонах країни [10].

Сьогодні у Китаї діють шість СЕЗ, чотири з яких розташовані на південно-східному узбережжі країни:

- Шанью – більше 3000 проектів за участю іноземного капіталу в галузі нафтохімії, портової інфраструктури, виробництва одягу, взуття та електроніки, 95 % обсягу іноземних інвестицій надходить від китайських співвітчизників з Гонконгу, Тайваню та Сінгапуру;
- Шеньчжень – понад 17,5 тис. підприємств, 85 % інвестицій в яких припадає на Гонконг. Основні сфери інвестування: ядерна енергетика, електроніка, машинобудування, інфраструктура, фінанси та високі технології;
- Чжухай – більше 4980 підприємств з іноземними інвестиціями. Вкладення спрямовані у сферу послуг, важку промисловість, електроніку, портове й дорожнє будівництво. 80 % капіталу – це інвестиції з Гонконгу, Макао, Тайваню і Сінгапуру;
- Сямень – понад 4150 підприємств з іноземним капіталом, з яких 80 % – інвестиції з Тайваню. Основні галузі інвестування – електроніка, текстиль, харчова промисловість та хімічна промисловість;

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ТА ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

- Хайнань – більше 7320 підприємств, сукупний обсяг контрактних інвестицій – 22,3 млрд дол. США;
- новий район Пудун – створений у 1990 р., частина Шанхая. Налічує понад 5400 проектів в автомобілебудуванні, електроніці, приладобудуванні, телекомунікаціях, високих технологіях та енергетиці.

У СЕЗ Китаю для залучення іноземних інвестицій застосовується така система стимулів:

- зменшення митних зборів або їх скасування;
- відсутність імпорتنих квот;
- лібералізація або скасування валютного контролю;
- необмежена репатріація прибутку;
- зменшення обмежень на іноземну власність;
- усунення бюрократичних бар'єрів;
- розвинута інфраструктура;
- спрощення адміністративних правил з відносною незалежністю місцевих планових органів;
- прямий доступ до планових структур провінційного і центрального рівнів;
- “податкові канікули”. Щодо підприємств-резидентів СЕЗ застосовуються пільгова ставка податку на прибуток і 5-річні “податкові канікули” з повним або частковим звільненням від сплати цього податку (перші два роки – податок не стягується, наступні три роки – 50 % чинної ставки). До 2008 р. пільгова ставка податку на прибуток становила 15 % (на інших китайських підприємствах поза пільговими зонами – 33 %). Відповідно до повідомлення Державної ради КНР “Щодо перехідної політики надання пільг стосовно податку на прибуток підприємств” від 26.12.2007 № 39 для підприємств-резидентів СЕЗ з 1 січня 2008 р. було введено 5-річний перехідний період на нові ставки зазначеного податку: у 2008 р. – 18 %, 2009 р. – 20, 2010 р. – 22, 2011 р. – 24, у 2012 р. – 25 %. Це правило поширюється лише на резидентів, які були зареєстровані у СЕЗ до 15 березня 2007 р. і раніше користувалися пільговою ставкою податку в розмірі 15 %. Стосовно “нових” резидентів СЕЗ, зареєстрованих після 15 березня 2007 р., з 1 січня 2008 р. діє єдина для всіх підприємств КНР нова ставка податку на прибуток у розмірі 25 %;
- податкова знижка до 100 % на виробничі матеріали;
- самостійність при прийнятті на роботу і звільненні працівників;
- підвищені нормативи на амортизаційні відрахування;
- узгоджені обмеження доступу на китайський внутрішній ринок для товарів, вироблених в СЕЗ;
- надання посвідки на проживання, дозволу на роботу і податкових пільг для іноземців, що працюють у СЕЗ.

Кожна з шести СЕЗ була створена на основі відповідного акта уряду КНР, конкретні питання їхньої діяльності регулюються спеціальними правилами і положеннями, ухваленими на рівні місцевої влади з правами провінційного рівня. Іноземний інвестор, який має намір інвестувати в ту чи іншу СЕЗ, повинен керуватися положенням Каталогу галузей для іноземних інвестицій стосовно відповідності запропонованого ним проекту чинному в СЕЗ зако-

нодавству [11]. На сьогодні в Китаї схвалено створення пілотного проекту СЕЗ у Шанхаї, де буде використано весь позитивний досвід СЕЗ у інших регіонах Китаю [12].

У Польщі СЕЗ почали створюватися у 1995 р. Сьогодні там успішно функціонують 14 СЕЗ.

Проте єдиного універсального способу створення ефективних СЕЗ, на жаль, немає. Наприклад, у Намібії СЕЗ не стали фінансово прибутковими через загальні соціальні, екологічні та політичні проблеми в країні. В Індії при створенні СЕЗ уряд не взяв до уваги фактор якості земель, що передаються під СЕЗ, та почав передавати під індустріальні виробництва родючі землі, які раніше успішно використовувалися фермерами. У перспективі це може завдати удару продовольчій безпеці країни. Крім того, іншою суттєвою проблемою в СЕЗ Індії є відсутність належного контролю за екологічним станом територій, що використовуються [13].

Успіхи і невдачі СЕЗ мають служити моделлю для країн, що прагнуть створити власні нові СЕЗ, та допомогти їм зрозуміти всі ризики і вигоди цих проектів.

В Україні правова база для створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) розроблялася ще на початку 90-х років ХХ ст. Закон України “Про загальні принципи створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” був ухвалений у 1992 р. [14]. У ст. 1 цього Закону визначено, що “спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб”. Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація, спільно з іноземними інвесторами, підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України.

В Україні було створено СЕЗ, наведені в табл. 1.

Поряд із СЕЗ в Україні створювалися ще й території пріоритетного розвитку (ТПР), які також є однією з чинних форм спеціальних правових режимів економічної діяльності [15]. Перші ТПР в Україні почали з’являтися з 1998 р. і при запровадженні розглядалися як інструмент державної регіональної політики подолання депресивних явищ у регіонах, спрямований на залучення інвестицій та створення нових робочих місць.

Основною відмінністю СЕЗ від ТПР є те, що СЕЗ створювалися з конкретною метою та на відносно невеликій, штучно обмеженій території, а ТПР – в адміністративних межах районів, міст (наприклад, ТПР у м. Харкові) або областей, при цьому увага приділялася створенню нових робочих місць саме в депресивних регіонах.

Спеціальні економічні зони в Україні

Назва СЕЗ	Місце розташування та площа	Період функціонування
Сиваш	Красноперекіпський район, міста Красноперекіпськ та Армянськ (АР Крим), площа – 123 тис. га	Ліквідовано 27 грудня 2001 р.
Азов	Місто Маріуполь, Донецька область, площа – 315 га	На 60 років строком від 21.07.1998
Донецьк	Місто Донецьк, Донецька область, площа – 466 га	На 60 років строком від 21.07.1998
Яворів	Яворівський район, Львівська область, площа – 116 тис. га	До 1 січня 2020 р.
Закарпаття	Ужгородський та Мукачівський райони, Закарпатська область, площа – 737 га	На 30 років від 09.01.1999
Інтерпорт Ковель	Місто Ковель, Волинська область, площа – 57 га	На 20 років від 01.01.2000
Миколаїв	Місто Миколаїв, площа – 865 га	На 30 років від 01.01.2000
Порто-Франко	Місто Одеса, Одеський морський торговельний порт, площа – 32 га	На 25 років від 01.01.2000
Славутич	Місто Славутич, Київська область, площа – 2 тис. га	До 1 січня 2020 р.
Рені	Місто Рені, Одеська область, площа – 94 га	На 30 років від 17.05.2000
Порт Крим	Місто Керч (АР Крим), площа – 27 га	На 30 років від 01.01.2000
Курортополіс Трускавець	Місто Трускавець, Львівська область, площа – 774 га	На 20 років від 01.01.2000

Складено за: Інформація про СЕЗ та ТПР // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=36709&search_param=%F1%E5%E7&searchDocarch=1&searchPublishing=1.

В Україні діють дев'ять територій пріоритетного розвитку (ТПР) (табл. 2).

Найвідомішими стали СЕЗ в Донецькій та Миколаївській областях. Найсприятливіші умови були створені для металургійних, машинобудівних та суднобудівних заводів, м'ясокомбінатів, меблевих фабрик. Однак відповідно до Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законодавчих актів України від 25.03.2005 № 2505-IV усі суб'єкти СЕЗ і ТПР реалізують інвестиційні проекти у загальному режимі оподаткування [17]. Отже, в Україні досі існують 11 спеціальних (вільних) економічних зон і 9 територій пріоритетного розвитку,

**Території пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом
інвестиційної діяльності**

Реґіон	Місце розташування	Початок роботи
Донецька область	Міста Артемівськ, Вугледар, Горлівка, Дзержинськ, Дмитров, Добропілля, Донецьк, Єнакієве, Жданівка, Кіровське, Костянтинівка, Краматорськ, Красноармійськ, Красний Лиман, Макіївка, Маріуполь, Новогродівка, Селідове, Слов'янськ, Сніжне, Торез, Шахтарськ, а також Амвросіївський, Волноваський, Костянтинівський, Мар'їнський та Слов'янський райони, площа – 714 тис. га	На 30 років від 21.07.1998
Автономна Республіка Крим	Міста Ялта, Алушта, Судак, Феодосія, Красноперекіпськ, Армянськ, а також Красноперекіпський та Ленінський райони, площа – 611 тис. га	На 30 років від 01.01.2000
Луганська область	Міста Брянка, Краснодон, Свердловськ, Первомайськ, Стаханів, Красний Луч, а також Антрацитівський, Кременський та Краснодонський райони, площа – 519 тис. га	На 30 років від 04.02.1999
Закарпатська область	Закарпатська область, площа – 1280 тис. га	На 15 років від 29.01.1999
Сумська область	Місто Шостка, площа – 3,5 тис. га	На 30 років від 01.01.2000
Житомирська область	Міста Бердичів, Коростень, Новоград-Волинський, а також Коростенський, Новоград-Волинський, Лугинський, Народицький, Овруцький, Олевський, Малинський, Ємільчинський, Володарсько-Волинський райони, площа – 1554 тис. га	На 30 років від 01.01.2000
Місто Харків	Місто Харків, площа – 31 тис. га	На 30 років від 01.01.2000
Чернігівська область	Городнянський, Корюківський, Новгород-Сіверський, Ріпкинський, Семенівський, Чернігівський, Щорський райони, площа – 1218 тис. га	На 30 років від 01.01.2000
Волинська область	Місто Нововолинськ та село Жовтневе, площа – 1,7 тис. га	На 30 років від 01.01.2000

Складено за: Інформація про СЕЗ та ТПР // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=36709&search_param=%F1%E5%E7&searchDocarch=1&searchPublishing=1.

але нині вони не мають преференцій, а скасування пільг із оподаткування не означало ліквідації власне СЕЗ та ТПР [18].

Скасувати пільги для СЕЗ в Україні рекомендував тоді Міжнародний валютний фонд, насамперед через те, що на адресу влади постійно лунали звинувачення в проходженні через СЕЗ великих обсягів контрабанди, тінювих грошових потоків тощо.

За підрахунками експертів, через наявність СЕЗ державний бюджет щороку втрачав близько 12,5 млрд грн. У 2004 р., коли повноцінно діяли 11 вільних економічних зон і 9 територій пріоритетного розвитку, приріст доходів бюджету становив 9,5 млрд грн, а в 2005 р., після скасування пільг, – більше 32 млрд грн. Інвестиційні плани виконали лише 3 % підприємств, замість очікуваних 100 тис. робочих місць були створені лише 52 тис.

Для України, за сучасного стану її економіки, приклад Китаю дає змогу зрозуміти необхідність радикальної зміни підходів до функціонування СЕЗ та використати їх для позитивних змін національної економіки.

Світовий досвід показує, що на функціонування СЕЗ впливають такі фактори:

- політична стабільність;
- інвестиційні гарантії;
- якість інфраструктури;
- кваліфікація робочої сили;
- спрощення адміністративних структур.

В Україні жоден із зазначених факторів не діє повною мірою, що зумовлює додаткові складнощі для впровадження СЕЗ.

На думку вітчизняних експертів [5], світовий досвід функціонування СЕЗ демонструє, що їхня ефективність проявляється через 8–10 років після початку функціонування.

У сучасних умовах розвиток СЕЗ і ТПР потребує виваженої системної державної політики. Водночас необхідно не стільки відновлювати старі правила їхньої діяльності, а скільки, з урахуванням вітчизняної специфіки та міжнародного досвіду, поширювати нові форми:

- по-перше, існує потреба у проведенні науково-практичної роботи з розроблення пріоритетних інвестиційних програм, для реалізації яких доцільно обрати території, які мають для цього найсприятливішу інфраструктуру та географічні й економічні фактори, що забезпечить прискорений розвиток та досягнення потрібних результатів;
- по-друге, необхідно впровадити спеціальне правове поле, яке має формуватися з урахуванням унікальності кожної конкретної визначеної території, виходячи з наявної ресурсної бази та видів діяльності;
- по-третє, з метою активізації суб'єктів підприємницької діяльності на зазначених територіях слід запровадити преференції терміном 5–10 років.

Дотримання цих умов надасть можливість новим формам СЕЗ діяти ефективніше.

Список використаних джерел

1. Urban shrinkage and the post-socialist transformation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/regional/leed/47270786.pdf>.
2. Special Economic Zones and Economic [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kops.ub.uni-konstanz.de/bitstream/handle/urn:nbn:de:bsz:352-opus-5013/501_1.pdf?sequence=1.

3. The Economic Impact of Special Economic Zones: Evidence from Chinese Municipalities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://se.shufe.edu.cn/upload/_info/42910_1001270253311.pdf.
4. Special Economic Zones – An Overview, Challenges and Future [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://neerajmishra.wordpress.com/2008/07/26/sez-special-economic-zone-an-overview-challenges-and-future>.
5. Нові форми організації територій з особливим податковим режимом (СЕЗ і ТПР) : аналіт. зап. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dn.niss.gov.ua/articles/271>.
6. Спеціальні (вільні) економічні зони: теорія та практика : навч. посіб. для студ. екон. спец. вузів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%92%D0%90589032\\$](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%92%D0%90589032$).
7. Спеціальні економічні зони в регіональній політиці інноваційного розвитку: польський досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/logistyka/2007_594/76.pdf.
8. Special economic zones: performance, lessons learned and implications for zone development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wbginvestmentclimate.org/toolkits/investment-generation-toolkit/upload/SEZ-Report-April-2008.pdf>.
9. Freeport development: The Mauritius experience [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/en/Docs/ship49413_en.pdf.
10. Информация о специальных экономических зонах Китая [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/about_cn/laws_ved_cn/special_area_cn.
11. Свободные экономические зоны. Мировая практика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://woc-org.com/news-view-2574.html>.
12. China approves pilot free tradezone in Shanghai [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.china.org.cn/business/2013-08/22/content_29798661.htm.
13. Special economic zones: Spurring urban regeneration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldfinance.com/infrastructure-investment/special-economic-zones-spurring-urban-regeneration>.
14. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон : закон України від 13.10.1992 № 2673-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2673-12>.
15. Території пріоритетного розвитку в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/364>.
16. Інформація про СЕЗ та ТПР // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=36709&search_param=%F1%E5%E7&searchDocarch=1&searchPublishing=1.
17. Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законодавчих актів України : закон України від 25.03.2005 № 2505-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2505-15>.
18. Деякі питання ввезення (пересилання) товарів у спеціальні (вільні) економічні зони та вивезення товарів за їх межі : постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2005 № 1119 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1119-2005-%D0%BF>.

*Стаття надійшла до редакції
17 лютого 2014 року*